

Alfred Kantorowicz (1880-1962)

Alfred Kantorowicz, 18 Haziran 1880'de Posen'de doğmuştur. İlköğretim eğitiminden sonra üniversitede diş hekimliği öğrenimi almak için 1901'de başladığı tıp öğrenimini 1905'de bitirerek, tıp hekimi diplomasını almıştır. 1906'da ise diş hekimliği doktoru unvanını kazanmıştır. 1907'ye kadar Berlin'de Virchow Hastanesi Dâhiliye Bölümü ile Robert Koch Enstitüsü Enfeksiyon Hastalıkları Bölümünde asistan olarak görev yapmıştır. 1907'den 1909'a kadar geçen sürede de Bonn şehrinde Prof. Garre'nin yanında cerrah olarak çalışmıştır. 1911'de diş hekimliği okulunda asistanlığa başlamış ve 1912'de Münih Üniversitesine doçent olarak atanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak orduya katılarak askeri doktor olarak cerrahide geniş deneyimler kazanmıştır. 1918'de Bonn Üniversitesi Diş Hekimliği Enstitüsü müdürlüğüne ve aynı zamanda Bonn Şehri Okul Çocukları Diş Kliniği yöneticiliğine atanmıştır. 1918'de Profesör olan A. Kantorowicz, 1923'te Bonn Üniversitesi Diş, Ağız ve Çene Hastalıkları alanında ordinaryüs profesörlüğe yükselmiştir.

Alfred Kantorowicz ve Öğrencileri

Almanya'da 1912'de ilkokullarda diş sağlığı taramasına çıkarak, ağız ve diş sağlığı bilgisinin ve alışkanlıklarının çocukluk döneminde kazanılması yönünde ilk çalışmaları yapmıştır. A. Kantorowicz diş hekimliği alanında yaptığı çalışmalarla kendisini geliştirmeyi başarmıştır. A. Kantorowicz, siyasette de aktif bir rol alarak, Sosyal Demokrat Partiden 1919'da Bonn Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Yahudi olduğu için 1932'den itibaren kendisi ve üç asistanı Hitler yanlısı öğrencilerin ırkçı eylemlerine maruz kalmıştır. Hitler iktidarı tarafından 1 Nisan 1932'de yakalanarak, dört ay boyunca Bonn Hapishanesinde tutulduktan sonra, önce Boergermoor Toplama Kampına, daha sonra da sosyalist ve entelektüellerin toplandığı Lichtenburg Toplama Kampına gönderilmiştir. Bütün mesleki başarılarına rağmen, Yahudi kimliği nedeniyle, 1933'te Hitler'in faşist politikaları yüzünden tüm unvan ve görevleri elinden alınmıştır.

Alfred Kantorowicz, toplama kampında ölümü beklerken Zürih'te P. Schwartz'ın kurduğu Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland, (Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti) aracılığıyla İstanbul Üniversitesinden iş teklifi almıştır. Önerinin kabul edilmesi üzerine 7 Ekim 1933'te kendisinin görevlendirildiğine dair bir yazı hazırlanarak, bu yazı toplama kampından çıkartılmasını sağlanmıştır. A. Kantorowicz'in ölüm kampından çıkarılması konusunda farklı bir süreç yaşanmıştır. Türkiye'ye gelecek mülteci bilim insanlarının listesi Atatürk'e sunulmuş ve listede ilk sıradaki diş hekimi A. Kantorowicz'in üstünün çizili olduğunu görmüştür. Atatürk, bilim insanlarını Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti aracılığıyla hükümete sunan P. Schwartz'a; "alanında en iyi olanları istiyorum" demiştir. Daha sonra Atatürk nedenini merak edip P. Schwartz'a sorunca şu cevabı vermiştir: "Efendim, bu arkadaşımız diş hekimliği alanının en iyisidir. Kendisi sosyal demokrat olduğundan Lichtenburg Konsantrasyon kampındadır. Reich Hükümeti bu adamı bize teslim etmez, bu yüzden listenin ikinci sırasındaki arkadaş size önerdim." Bunun üzerine Atatürk itiraz ederek, Almanya'ya mektup yazdırmıştır. Yazılan mektuba Almanya'dan uzun zaman bir yanıt alınamamıştır. Bunun üzerine P. Schwartz, Atatürk'ü vazgeçirmek için; "Ekselansları zat-ı alinize arz ettim, vermezler bu adamı. Arzu ederseniz listenin ikinci sırasındaki arkadaşla irtibata geçelim" diye çabalamıştır.

Atatürk, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı yanına çağırarak Reich Hükümetine 1933'te bir nota çekilmesini istemiştir. Notada şu ifadeler yer almıştı: "İki aydır mektubumuza yanıt verilmemesi Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne kasıtlı bir hakaret midir? 48 saat içinde Kantorowicz kamptan çıkarılıp Türkiye'ye yollanmalıdır. Aksi takdirde Türkiye Cumhuriyeti Almanya ile savaşa hazırdır." Atatürk imzalı bu nota neticesinde 48 saat sonra A. Kantorowicz serbest bırakılarak İstanbul'a gelmiştir.

A. Kantorowicz, kamptan çıktıktan sonra, 5 Kasım 1933'te dört çocuğu ve karısıyla birlikte İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a geldiğinde henüz otuz dokuz yaşındayken, kendisiyle 19 Aralık 1933'te yirmi maddeden oluşan bir sözleşme imzalanmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Yüksekokulu Müdürlüğünde görevine başlamıştır. İlk iş olarak okulun eğitim programını patoloji, mikrobiyoloji ve anatomi gibi temel tıp bilimlerine ağırlık vererek 1934'te yeniden düzenlemiştir. A. Kantorowicz ilk cerrahi protez uygulamalarına 1935'te başlamıştır. Ayrıca diş hekimleri için kurslar düzenleyerek Türkiye'de diş hekimliğinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

1934'te Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı Rıza Pehlevi'nin protez diş sorunu yaşaması üzerine Atatürk de bu konuda şu jesti yapmıştır: "Majeste, dünyanın en iyi diş hekimi bizim memlekette, çok uzman bir Alman profesör diş hekimi var. Hemen size de yardımcı olmasını sağlayalım." İran Şahı'na protez diş yapılması için Prof. A. Kantorowicz görevlendirilmiş ve güvenlik amaçlı dişçi koltuğu ve takımları da muayenehaneden sökülüp Dolmabahçe Sarayına taşınarak tedavisi yapılmıştır.

Mülteci Alman bilim insanları sadece üniversitede ders vermek, asistan ve doçent yetiştirmenin dışında da aktif olarak görev almışlardır. Bu çerçevede A. Kantorowicz Aralık 1935'te Dolmabahçe Sarayına çağrılarak Başbakan İsmet İnönü'yü muayene ettikten sonra, çeneye total protez yapılmıştır. Ayrıca A. Kantorowicz, Mayıs 1936'da dişlerinden rahatsızlanan Atatürk'ü özel diş hekimi Sami Günzberg'in tavsiyesi üzerine tedavi etmiştir. O gün hakkında A. Kantorowicz şu bilgileri aktarmıştır: "Lemi çabuk gerekli aletleri hazırla, Atatürk tarafından çağırıldık" diyerek asistanı Lemi Berger ile Dolmabahçe Sarayı'na gitmişlerdi. Dolmabahçe Sarayı'na gittiklerinde Atatürk'te, yazlık elbise, açık yakalı gömlek olduğunu belirterek, bizi ayakta karşılama nezaketi göstermişti. Atatürk; "Sami Günzberg'e memleketin bu konuda profesörleri var, çağırın gelsinler, onlarla işin tıbbi yönünü müzakere edelim."

Bir saat kadar Atatürk'ün huzurunda kalan A. Kantorowicz, onunla tanışma ve konuşma fırsatını bularak, fikirlerini gayet açık belirterek, kendisinin kamptan çıkarılması konusunda gösterilen ilgi için teşekkür etme imkânı bulmuştur. A. Kantorowicz, Atatürk ile sohbetin Fransızca gerçekleştiğini, fakat Sami Günzberg ile Almanca konuştuklarında Atatürk'ün de Almanca karşılık verdiğini belirterek; Almancaya da Fransızca kadar hâkim bir entelektüel birisi olduğunu belirtmiştir. Tedavi sonrası saraydan bir memur aracılığıyla Atatürk tarafından, Prof. A. Kantorowicz'e 500 Lira, asistanı Lemi Berger'e de bir asistan maaşı 46 Lira iken 50 TL hediye yollamıştır.

Asistanı Lemi Berger, 1960'lı yıllarda hocası hakkında şu ifadeleri dile getirmiştir: "Cerrahi Bölümünde asistanlık yaptığım sırada, Kantorowicz'e ameliyatlarda yardım ederdim (...) Henüz yataklı servisimiz olmadığı için, hastaları bizzat kendimiz otomobille evlerine götürürdük. Ameliyat sonrası kontrolleri evlerinde yapardık, pansuman değiştirir, tedavi uygulardık; hastanın durumuna göre bu ev ziyaretlerinin (...) günlerce sürdüğü olurdu, yani hastanın ayağa kalkıp kendi başına kliniğe gelebileceği güne kadar sürerdi. Hatta karda kışta, yağmurda çamurda bile, parası olmayan, uzakta oturan hastaları bu şekilde evlerine taşıdık, üstelik o tarihlerde İstanbul'da bazı sokaklara ancak yayan girilirdi."

Almanya'da 1935'te *Alman Kanını ve Alman Şerefini Koruma Kanunu* çıkartılmıştır. Kanun'da Nazi tanımına göre Alman kanından olan kişiler ile Yahudi olan kişiler arasındaki evlilik ve gönül ilişkileri yasaklanmıştır. A. Kantorowicz, nisanlı Elsa Trapp ile evlenmek istemiştir. Fakat E. Trapp, Alman kanından olduğu için Yahudi kanından olan A. Kantorowicz ile evliliği mümkün olmamıştır. Türk kanunlarına göre A. Kantorowicz'in ilk eşinden Türkiye'de resmen boşanmıştı ve yeniden evlenebilir durumda olduğu için evlenmesine engel yoktur belgesi aranmaksızın, İstanbul Evlendirme Dairesinde 1936'da A. Kantorowicz ile nişanlısının nikâhları kıyılmıştır.

A. Kantorowicz Türk vatandaşlığına geçmek için 1945'te Başbakanlığa bir dilekçe vermiştir. İçişleri Bakanlığının A. Kantorowicz'in vatandaşlığa alınması konusunda Tıp Fakültesi Dekanlığından olumlu ya da olumsuz olarak cevap verilmesi konusunda dilekçe istenilmiştir. Tıp Fakültesi Dekanlığı da A. Kantorowicz hakkında; 21 Haziran 1946'da ve 2 Eylül 1946'da olumlu tavsiyelerde bulunmasına rağmen bir takım mevzuatlar nedeniyle Türk vatandaşlığına geçememiştir. Türkiye'den 1950'de ayrılmadan önce verdiği röportajda şunları ifade etmiştir: "On yıl durmadan Türk vatandaşlığına geçmek için uğraştım, fakat Türk kanunlarının kendilerine emeklilik hakkı tanımadığı için memleketine döneceğini; İstanbul'u çok sevdiğini hatta kendisine Türk mezarlığından bir yer aldığını söylemiştir. Güzel Türkçeyi konferans verecek kadar ne yazık ki öğrenemediğini, fakat günlük Türkçe ile iletişim kuruyordum."

Ord. Prof. Dr. Alfred Kantorowicz; *Diş Tababetinde Preklinik Protez Laboratorium Bilgisi*, (Çev. Lemi Belger), 1940, *Repetitorium*, (Çev. Muhittin Ali Erel ve Pertev Ata), İstanbul, 1942 ve *Diş Tababeti Şirürjisi*, (Çev. Pertev Ata), İstanbul, 1943 isimli eserleri kaleme almıştır.

Türkiye'den 1950'de ayrılrsa bile bağlarını koparmamış ve daha sonraki yıllarda örneğin 1957'de İstanbul Üniversitesinde çene cerrahisi hakkında konferanslar vermek için gelmiştir. Türkiye'den sonra A. Kantorowicz 1947'de konuk profesör olarak Bonn Üniversitesine geri dönmüştür. Almanya'da 1950'de iade-i itibar kapsamında kendisine Emeritus Profesör statüsü verilmiştir. A. Kantorowicz'e 1955'te Bonn Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından, dış çürüklerine karşı verdiği mücadeleler nedeniyle, Honoris Causa/Şeref Doktoru unvanı verilmiştir. Bonn kentinin bulunduğu eyalette hükümetin sağlık danışmanlığı görevini yürütmüş ve 6 Mart 1962'de Bonn'da vefat etmiştir.

Erkan DAĞLI

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Akten, Politisches Archiv des Auswartigen Amts, "İstanbul Emigranten Akten", No: R-99999, Berlin.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon: 30.10.0.0, Kutu: 125, Gömlek: 888, Sıra: 7, 4 Ağustos 1945.

İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Arşiv No: 1030, "Alfred Kantorowicz Dosyası", 19 Ekim 1933.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Arşivi, Dosya No: 74, "Alfred Kantorowicz Dosyası", 1946.

Sürelî Yayınlar

Milliyet, "Uludağ'da Kayak Yarışı", 31 Ocak 1935.

Cumhuriyet, "Prof. Kantorowicz Memleketimizden Ayrılıyor", 16 Mart 1950.

Cumhuriyet, "Diktatorvanın Diş Sağlığındaki Tesiri", 19 Kasım 1957.

Telif ve Tetkik Eserler

ÇELİKBUDAK, Halit, **Yurtsuz Kalanlar**, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.

DAĞLI, Erkan, **Darülfünundan Üniversiteye Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretime Katkıları**, Paradigma Akademi Yay., Çanakkale 2022.

DOYUM, Ali Vicdani, "Atatürk ve Kantorowicz", **Türk Diş Hekimleri Birliği Dergisi**, S.153, Mayıs 2016.

EFEÖĞLU, Ahmet, "Türk Diş Hekimliğinde Alfred Kantorowicz", Ülkemizin İlk Diş Hekimliği Okulu, **İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, 100. Yıla Armağan**, 2008.

LOEVY H.T. ve KOWİTZ, Alfred A. "Alfred Kantorowicz", **Pediatric Dentistry Innovator, Journal Of Dentistry For Children**, S. 60, 4-5 Temmuz 1993.

NEURMARK, Firtz, **Boğaziçine Sığınanlar**, Çev. Bahadır Şefik Alp, Kopernik Yay., İstanbul 2017.

REİSMAN, Arnold, **Nazizm'inden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu**, Çev. Gül Çağalı Güven, İşbankası Yayınları, İstanbul 2011.

ROSE, Ingeborg, **Alfred Kantorowicz. Sein Leben und Seine Bedeutung für die Zahnheilkunde**, (Doktora Tezi), Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universitaet, Bonn 1969.

SCHWARTZ, Philipp, **Kader Birliği-1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları**, Çev. Nagihan, Alçı, Belge Yayınları, İstanbul 2003.

SHAW, J. Stanford, **1933-1945 Yahudi Soykırımı ve Türkiye - Türkiyeli ve Avrupalı Yahudilerin Nazi Zulmünden Kurtarılmasında Türkiye'nin Rolü**, Çev. Fahir Armaoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

ŞENGÖR, Celal, **Dahi Diktatör**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2015.

WİDMANN, Horst **Atatürk ve Üniversite Reformu**, Çev. Aykut Kazancıgil - Serpil Bozkurt, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2000.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/alfred-kantorowicz-1880-1892/?pdf=7609> adresinden erişilmiştir